

Burçin Ünal

Ankara Hacı Bayram Veli University, burcin.unal@hbv.edu.tr,
Ankara-Turkey

DOI	http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2019.14.3.D0237
ORCID ID	0000-0002-2773-8115
CORRESPONDING AUTHOR	Burçin Ünal

ANTROPOSEN VE YENİ DÜNYA TASARILARI

ÖZ

Antroposen (İnsan Çağı), küresel anlamda etkileşimli kültür yapısına kısa süre önce girmiş ancak, kökleri uzun tarihsel süreçlerle bağlantılı olan, yaşamsal verilerin yeniden düzenlenme gerekliliğine dikkat çeken çağcıl bir kavramdır. Yeni dünya tasarılarının merkeze aldığı Antroposen kavramı; bazen teknolojinin yıkıcı etkisi karşısında doğa tahribatına, çevre sorunlarına dikkat çekmek, tarihi doğa/doğal yaşam kalıntılarını korumak bazen de doğa ile bütünleşmek, doğanın bir uzantısı olan insanoğluna geçiciliğin (fanilik) -var olan her şey için- kaçınılmaz nihai sonu hatırlatarak, yeni bir yaşam/düşünüş şeklinin gerekliliği üzerine yoğunlaşır. Makalede yeni dünya tasarılarının oluşumuna zemin hazırlayan oluşumlar, süreçler, sorunlar ele alınarak, irdelenmekte, sorunlara çözüm arayışları hem kuramsal veriler hem de bu bağlamda çalışmalar, projeler üreten sanatçı ve sanatçıların geniş ölçekli geçici formları, uygulamaları, performatif etkinlikleri dahilinde ele alınarak, değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Antroposen, Çevresel Sanat, Doğa, Ekoloji, Ekolojik Sanat

ANTHROPOCENE AND NEW WORLD DESIGNS

ABSTRACT

Anthropocene is a contemporary concept that has short been involved in the global cultural structure, but related to long historical processes related to its vital predefined necessity. Anthropocene concept, centered on new world designs and they focus on the necessity of the new way of life/thought by the way of taking attention to destruction of nature and environmental problems as negative effects of technology, to the necessity of preserving historical/natural living environment, to unify with nature. Moreover, these approaches recall us that mankind as an extension of nature are temporary like everything that exists. Formations, processes and problems that are the ground for the formation of new world designs are discussed and examined in the article by considering both the theoretical statements and the works in this context and the large-scale temporary forms, applications and performative activities of the artists and artists who produce the projects.

Keywords: Anthropocene, Environmental Art, Nature, Ecology, Ecological Art

How to Cite:

Ünal, B., (2019). Antroposen Ve Yeni Dünya Tasarıları, **Fine Arts (NWSAFA)**, 14(3):186-199, DOI: 10.12739/NWSA.2019.14.3.D0237.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Antroposen (İnsan Çağı), insan eliyle doğa üzerindeki tahribatın, yeryüzü üzerinde geri dönüşü olmayan derin izler bıraktığı ve bilim insanları tarafından da bir jeolojik çağdan diğerine geçildiğini vurgulayan yeni bir kavramdır. "Antroposen" terimi, atmosferik kimyacı Paul Crutzen ve biyolog Eugene Stoermer tarafından 2000 yılında, son 11.700 yıldır var olan Holosen'i devralmış olan dönemi tanımlamak için kullanıldı" (Demos, 2017:8). Mevcut dönem, Holosen, tüm insan uygarlığının geliştiği son buzul çağından bu yana süregelen yaklaşık 12.000 yıllık istikrarlı iklimdir. Bilim insanları, 20. yüzyılın ortalarından bu yana karbondioksit emisyonlarının ve deniz seviyesinin yükselmesi ile hız kazanan çarpıcı iklimin yanı sıra, türlerin 6. kitlesel yok oluşu ve yeryüzünün ormansızlaşması ile başlayan dönüşümün, bu jeolojik zaman diliminin de sonuna işaret ettiğine vurgu yaparlar. Yerküre üzerindeki koşul ve sürecin insan etkisi ile derinden değiştirildiği mevcut jeolojik zaman aralığını belirtmek için kullanılan Antroposen, "insan" anlamına gelen "anthropo" kökünü, jeolojik zamanda "dönem" için standart son ek olarak kullanılan "-cene" kökü ile birleştirir¹ ve bu terim Antik Yunan'da da 'İnsan Çağı' anlamına gelir. "Jeolog ve Antroposen Çalışma Grubu'nun (AWG) Başkanı Prof Jan Zalasiewicz, Antroposenin öneminden; bir parçası olduğumuz dünya sistemi için de farklı bir yörünge oluşturacağını belirterek, bu terimin resmi olarak hayata geçirilmesini önerir² ve AWG' nin uzun süreli çalışmaları neticesinde haklı gerekçelerle sunulan öneri, " 2016'da, IGC (Uluslararası Jeoloji Kongresi) Cape Town toplantısında yapılan oylama sonucu Antroposen'in jeolojik bir çağ olarak kabul edilmesini sağlar"³. Antroposen' in, resmi bir jeolojik zaman terimi olarak kabul edilmesinde;

- Yer katmanlarında üretilen 'jeolojik sinyal'in önemli ölçüde büyük, açık ve ayırt edici özelliklere sahip olması için yeterli bilimsel veriye sahip olması
- Bilimsel alana resmi bir terim olarak kazandırılmasının sadece geçmiş değil, gelecekteki verilerin de ayırt edilir özellikleri ile sınıflandırılması adına yararlı olacağını düşünülmesi
- Gayri resmi bir terim olduğu zamanlarda dahi küresel değişim ve Dünya Sistemi Bilim Araştırma toplulukları tarafından kullanım alanına çoktan girmiş olması
- Bilim insanları, farklı alanlardaki uzmanlar, bilimle ilişkili toplum/topluluklar ve medya tarafından insanların dünya sisteminin durumu, dinamikleri ve geleceği üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu ile ilgili bildirimlerde tanımlı bir alan yaratması vb. alanlarda da faydalı olacağı düşüncesi etkili olur.

Kuşkusuz, tüm yeryüzü sistemini ve bilimsel verilerin yeniden düzenlenmesini sağlayacak yeni bir alanı tanımlamak için, küresel olarak gerçekleşen ve gelecekteki jeolojik kayıtlardaki birikintilere dahil edilecek bir sinyal bulunmalıdır ki; Antroposen ile bağlantılı değişkenler, bu sinyallerin tespiti için yeterli veri içermektedir. Bunlar arasında başta kentleşme ve yanlış tarımla ilgili erozyonlarda artış, yerkabuğunda tortu birikimi; karbon, azot, nitrojen, fosfor döngüsündeki ani değişimlerle etkileşimde olan çeşitli metaller ve kimyasal bileşiklerin oluşması ve gözle görülür düzeyde de eko sistemi

¹ Bkz. <http://www.anthropocene.info>

² Bkz. Damian Carrington, "The Anthropocene Epoch: Scientists Declare Dawn of Human-Influenced Age," <https://www.theguardian.com/environment/2016/aug/29/declare-anthropocene-epoch-experts-urge-geological-congress-human-impact-earth>

³ Bkz. <http://quaternary.stratigraphy.org/working-groups/anthropocene/>

etkileyen çevresel faktörler gelir. Geçmiş birkaç on sene göz önünde bulundurulduğunda beton, uçucu kül ve plastikler de dahil olmak üzere birçok yeni 'mineral' ve 'kayaların' çoğalması, küresel dağılımda bu ve benzeri malzemelerden üretilen sayısız 'technofossils (teknofosiller)' yığınlarının artması da fiziki-coğrafi ve jeolojik açıdan biyosfer, okyanus ve topraklardaki hızlı değişikliklere kanıt niteliğindedir. Zincirleme reaksiyonu başlatan tüm bu etkenler birbiriyle de etkileşimli olarak ilerler ve küresel ısınma, deniz seviyesinin yükselmesi, okyanus asitlenmesi, okyanus ölü bölgelerinin genişlemesi, habitat kaybı, türlerin predasyon (beslenme) dengesindeki bozulmaların ekolojik nişi de etkilemesi, evcil hayvan popülasyonlarının/ tür istilalarının patlaması hatta türlerin neslinin tükenmeye başlaması gibi birçok tahrip edici ekolojik dönüşümü tetikler. Bu değişikliklerin çoğu bin yıl veya daha uzun süre devam edecek, gezegen üzerinde kalıcı etkiler bırakarak sistemde ayırt edici özellikleri biriktiren jeolojik tabakalara işlenmekte ve aynı zamanda uzak geleceğe kalacak verilerin kaydını oluşturmaktadır.

Antroposen'in başlangıç tarihiyle ilgili çeşitli savlar olmasına rağmen bunlar arasında öne çıkan 18. yüzyıl sonrası Sanayi Devrimi, buharlı makinelerin icadıyla başladığı ve gezegen için en fazla olumsuz etkinin; birbiriyle etkileşimli olarak dönüşüme giren endüstriyel bileşenlerin yarattığı büyük reaksiyonla başladığı yönündedir. Bir diğeri ise kökleri çok daha eskiye uzanan, yaklaşık 12 bin yıl öncesine tarihlenen tarım ile başladığı savıdır ki, buna göre insanların tarım yapmak için ormanlık ve geniş yeşil alanları yok etmeye başlayarak yerküredeki yaşamsal verileri değiştirmede önemli rol oynamasıdır. Fosil kayıtlarında değişken küresel kaymalar arayan bazı uzmanlar ise, yeni çağın yaklaşık 1950'de başlaması gerektiğini ve bunun da muhtemelen nükleer bomba testleriyle gezegende dağılmış radyoaktif elementler tarafından tanımlanabileceğini öne sürerken⁴, bir diğeri savı ortaya atan bazı teorisyenler ise "1492'de Amerika'da, Avrupalıların gelişi ile yeryüzünde yaşamın yeniden düzenlenmesini başlattığını iddia ediyor. Bu son senaryoya göre, iki yarım kürenin bağlantısı, emperyalist fetih, kölelik, çok daha fazla acı çeken ve ölüm üzerine kurulu modern kapitalist dünya sistemini de başlattı" (Demos, 2017:6).

Antroposen kavramı, birçok farklı alandan teorisyen ve bilim insanını bir araya getirirken yeni bir çağ olarak değerlendirilen zaman dilimine eşlik edecek daha uygun kavramlar olabileceği konusunda eleştiri ve öneriler sunulur. Öyle ki zamane popüler kavramı olarak sanat, beşeri bilimler ve sosyal bilimler gibi birçok farklı alanda kendine yer edinerek kavram ile ilgili ön plana çıkan Bruno Latour, McKenzie Wark, Eduardo Viveiros de Castro, Donna Haraway, Isabella Stengers, Anna Tsing, Jussi Parikka gibi teorisyenler tarafından da tartışılan ve zamanla genişleyen bir söylemin parçası haline gelir.

Donna Haraway radikal tutumu ve konu ile ilgili sıkı eleştirileriyle Antroposen kavramını "üst tabakaya mensup entelektüel bilim insanları için anlamlı ama yerel halklar için bir karşılığı olmayan içi boş bir ifade olarak eleştirir. Antroposen yerine Chthulucene kavramını önerir" (Şener ve Erel, 2017:12). Haraway, *Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making Kin* isimli makalesinde geçmiş, şimdi ve gelecek arasında bir köprü yaratan Chthulucene' de fani varlıklar olarak iyi yaşamak ve ölmenin bir yolu olarak sığınakları yeniden yapılandırmaktan bahseder. Bunu yaparken de geri döndürülemez kayıplar için yas içeren kısmi ve sağlam biyolojik-

⁴ Bkz. Damian Carrington, "The Anthropocene Epoch: Scientists Declare Dawn of Human-Influenced Age," <https://www.theguardian.com/environment/2016/aug/29/declare-anthropocene-epoch-experts-urge-geological-congress-human-impact-earth>

kültürel-politik-teknolojik iyileşmeyi mümkün kılmak için güçleri birleştirmek gerektiğini vurgular (Haraway, 2015:160). Diğer bir alternatif ise 'Capitalocene' şeklindedir ki "... özel ve tarihsel şiddet biçimlerinin etimolojik bir şekilde yayılmasından dolayı Antroposen teriminden memnuniyetsizlik, çağımız için en yaygın olan alternatif atama olan "Capitalocene" ile alternatif terimlerin çoğalmasına yol açmıştır" (Davis ve Turpin, 2015:7). Fakat Antroposen'e alternatif olarak önerilen Capitalocene kavramı da yine Haraway tarafından sert bir şekilde eleştirilir. "Haraway, kapitalist sistemin ve hızlı teknolojik gelişmelerin etkisiyle iklim değişimi, tarım ve tohum sorununu açıklamak için kullanılan bu kavramı zayıf bulur" (Şener ve Erel, 2017:12).

Heather Davis ve Etienne Turpin de, *Art in the Anthropocene* isimli kitapta yer alan ve ağırlıklı olarak; gezegenin içinde bulunduğu tüm çevresel değişim ve sorunlar için salt insan kaynaklı göstergelere yoğunlaşılması ardındaki paradoksa değinen teorisyenlere referansla, reel bileşenlere de şu şekilde dikkat çeker; "Antroposen' i karakterize eden yıkım sadece Homo sapiens türünün üstlendiği faaliyetlerin sonucu değildir; bunun yerine, bu etkiler petrokapitalizmin çağdaş gerçekliğinde ortaya çıkan belirli bir epistemik, teknolojik, sosyal, politik ve ekonomik birleşme bağından kaynaklanmaktadır" (Davis ve Turpin, 2015:7). Endüstriyel gelişmeler ile teknoloji bağlantılı ergonomik yaşam şekilleri kapital sermayeyi daha da genişleten sistematüğün de etik çerçevede tartışılır hale gelmesi ile sosyo-ekonomik, siyasi tabanlı düzlemde de daha çağdaş çözümlenmelere gereksinim duyulan büyük sorunsalı görünür kılar.

Çağdaş Antroposen'deki en büyük organik sorun, aynı anda bir soruyu ortaya çıkaran ve bu soruyu kapatan olma durumunda radikal olumsuzluklarla karşı karşıya kaldığımız ve her birimizin sorumluluğunu ilgilendirdiği ölçüde korunmadır. Sorgulanma zorluğuna cevap verme kabiliyetimiz, veri ekonomisi, onları uzaktan kumandayla yönlendirecek endüstriyel veya otomatikleştirilmiş bir koruma üretimini veya bir başka deyişle, bunların yok edilmesini sağlar (Stiegler, 2018:36-37).

İnsan eliyle doğa tahribatının ve çevresel sorunların analizlerle mümkün olduğu bu yeni çağda daha yeşil bir çevre, doğal kaynaklara saygı, gezegeni kurtarma çaba ve yaklaşımları ağırlıklı kazanır. Kentte betonlaşma ya da cam kafesten gökdelenlerin yerini teknolojinin ve üstün yaratıcı mimarının örnekleri olarak lanse edilen yeşil binaların alması, kentten kırsala göçün doğal yaşam tarzı öykünmeleri, alışveriş merkezlerinin etrafına dolgu maddesi gibi eklenilen yeşillikler, yapay bahçeler özellikle son otuz yıldır ön plana çıkan çevre duyarlılığı politikalarının bir sonucudur. Tuhaf ki Antroposen çağında çevreci anlayışın ve iyimser eko sisteme katkı düzenlemelerinin erdemli birer insan olarak 'gezegenin geleceğine nasıl hizmet ederiz?' sorusuna aradığı yanıt aynı zamanda çağın olumsuzluklarına gösterilecek birer savunma olarak ortaya çıkar.

Bu savunma, kapitalizm tarafından sömürülmesinin problemi bir parçası olduğunu kabul etmekle birlikte; söz konusu problemi, bizzat ekolojik ve sosyal sorumluluğumuzu bir kâr üretme şekline dönüştürmek suretiyle çözmeyi öneriyor- bu, "Doğal Kapitalizm" yaklaşımıdır, postmodern etik kapitalizm diye adlandırabileceğimiz nesnenin son versiyonlarından biri (Žižek, 2012:40-41).

Breakthrough Institute (TBI) kurucuları, 2004 yılında yayınladıkları *Çevreciliğin Ölümü* isimli makale ile çevre provokatörleri olarak tepki alarak, teknoloji konusundaki iyimserlikleri ve teknolojinin (özellikle nükleer) bizi parlak, sıcak, yeşil ve refah dolu bir geleceğe götüreceğine dair inançları ile kısa

süre önce Antroposen'den övgüyle bahseden *Ekomodernist Bir Manifesto*'yu yayınladılar⁵. Olumsuzluklarıyla ön plana çıkan bir aralık yaratan Antroposen' in üzerine inşa edilecek tüm iyi niyet ve neredeyse ütopyik yaklaşımların mevcut çağda ortaya attığı "mükemmel antroposen" fikri mutlaktır ki başta çevreciler olmak üzere birçok teorisyen tarafından da uzun yıllar boyunca tartışmaya açık kalacak muğlaklığı barındırır. Kısacası; günümüzde Antroposen, içinde bulunduğumuz çağı sadece jeolojik, fiziki/coğrafi bir sınıflandırma şeklinde tanımlanmasının ya da bir zaman dilimini temsil etmenin ötesinde tüm eko sistemdeki değişkenleri yaşamsal alanlara taşıyan küresel bir kavram haline gelir. Son dönem bilimsel toplantılardan, gündem konusu olarak tv tartışma programlarına, toplumsal eylemlerden bilimsel, sosyal, siyasi ve hatta sanat alanlarındaki yazın türleri, araştırma, makale ve sergilere kadar geniş bir yelpazede kendine yer edinir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Son dönemlerde çevresel sorunlara çözüm arama yollarının yine siyasetten ve ekonomiden bağımsız bir şekilde ele alınamayacağını fark eden bu sanatçılar, Antroposen'de küresel kapitalizmin, jeopolitikanın ve statükocu anlayışın birbirleriyle olan ilişkilerini projelerinde irdeleyerek, bu ilişkilerdeki sömürgeci, hiyerarşik yapılanmayı görünür kılmaya çalışırlar. Bu tür yapılanmaları radikal bir tutumla eleştirirken kuşkusuz kendi yaklaşım ve söylemlerini yayma, detaylandırma, gezegen koşullarını iyileştirme ve geliştirme adına ekolojik sanat onlar için yeni ve ayrı bir alan oluşturur. Sanatçılar, yerel ve küresel ekosisteme dair radikal tutumlarını yarınlara kalacak şekilde hayata geçirdikleri eko aktivist bir eylemsellikte küresel ve güncel sorunlara ilişkin tüm çabalarının genel paydada küçük, mütevazı eylemler olduğunu bilseler de yine de gelecek için olumlayıcı, iyileştirici ve umut verici rol modelleri olurlar. Bu da gelecek için 'ben' demek yerine 'biz' demek adına yeni bir aralık daha yaratır.

3. YENİ DÜNYA TASARILARI: EKOLOJİK SANAT (NEW WORLD DESIGNS: ECOLOGICAL ART)

1950'lerden sonra modernitenin tüm olumsuz getirileri doğal çevre habitatlarında meydana gelen yapısal farklılıklara sebebiyet vermiş ve ekolojinin bir bilim dalı olarak gelişmesine yol açmıştır (Erzen, 2015:83). Ekoloji alan içeriği bakımından postmodernitenin tüm melez kodlamalarını içerisinde barındıran bir yapı olmasının yanında yeni bir doğa simgesi olarak da görülmeye başlanır. Yeni dönemde betimlenen ekoloji ifadesi doğa üzerinde yaşanan sanayi ve teknolojik gelişmelerin olumsuz etkilerinin görülmeye başladığı çevresel uzamda meydana gelen değişkenlerin sosyo - ekonomik boyutlu yapısalılığına sahiptir. Bu dönemde doğayla ilgili eski değerler sınırlanırken, doğal çevre ekolojisinde yeni metaforlar ortaya çıkmaya başlamış olup bu metaforlar aracılığıyla modern dünyanın proleter tabanı üzerindeki tahakkümü üst bir kimlik betimlemesine dönüşür.

"Ekoloji, modernitenin sonunu -modern güvenin nihai çöküşünü, sömürülen doğa ile onu sömüren toplum arasındaki hesaplaşmanın tamamlanışını- haber verdiği, yaygın bir kanıdır. Ekoloji, modernin aşırılıkları ve sınırlılıklarıyla meydana gelen felaketleri ortaya döker" (Myerson, 2004:1). Ekoloji neoliberal çevre politikalarının ortaya çıkardığı bir ürün olmasının yanı sıra ütopyik olarak

⁵ Bkz. <https://gaiadergi.com/ekomodernist-bir-manifesto-mukemmel-antroposen-olusturmak-mumkun-mudur/>. MNN internet sitesindeki "The Ecomodernist Manifesto: How to have a great Anthropocene" başlıklı yazıyı Esin Bolu, *Gaia Dergi* için çevirmiştir.

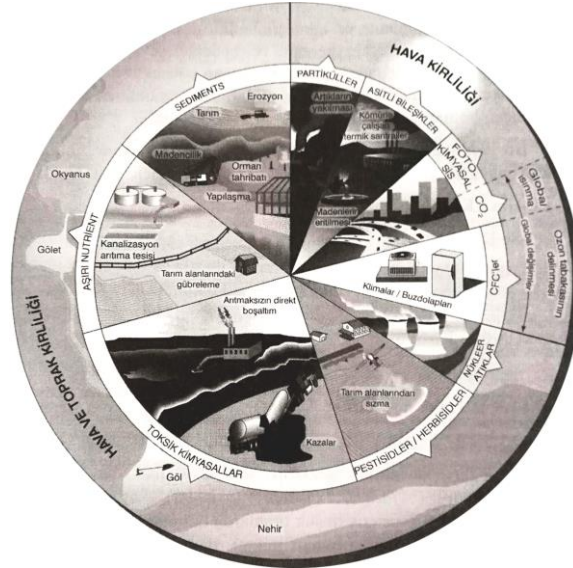
moderniteden sonraki süreçte temel yaşayış düzeninin başat bir karakteri olarak pastoral bir içeriğe sahip olması ve demografik açıdan giderek artan tüketim kültürü üzerinde oluşmaya başlayan etik değerlere başkaldırı niteliğinde eylemleri de beraberinde getirir. Küresel politikaların değişen iklimi içerisinde gelişim göstermesinin yanı sıra -hâlihazırda- varlık gösteren siyasal düzene karşı da eleştirel bir bakış açısına sahip olan ekoloji, kapitalist düzende karar verici unsurların ahlaki normların dışında yaptıkları ihlallere karşı dirençsel bir özelliğe de sahiptir. Bir anlamda süregelen değişiklikler içinde zorunlu bir "doğa imi" olarak varlık gösteren bu kavram, insan etkili unsurların eko -topografik bir ölçüt şeklinde belirlenmesini de sağlar. Ekoloji'nin dirençsel bakımdan kapitalist burjuvazinin dayattığı yaşam kültürü üzerine eko -eleştirel bir bakış açısına sahip olmasında onun sosyal bir hareket olarak görülmesinin etkisi büyüktür. Bu sosyallik insanların temel yaşam içtihatlarındaki bozulma sebebiyle post -feodaliteye⁶ karşı eleştirel bir tavır takınmalarına neden olur. Bunlar dışında ekolojik hareket dönemin nükleer faaliyetleriyle başlayarak farklı alanlardaki olumsuz durumlar için sonradan yaratılan belleksele izlere karşı da genel bir bakış açısı yaratır. Siyasal açıdan baktığımızda yaratılan kapitalist düzene eleştirel bir direnç noktasında bulunan bu kavram zamanla bağımsız bir karşı siyaset biçiminde de örgütlendiği görülür.⁷

Eylemsel olarak statükoya eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan ekoloji, böylelikle içinde bulunulan döneme daha radikal bir tavırla yaklaşan sanat alanının da bu yapılanma ile ön plana çıkar. Aynı zamanda "çevre sorunlarına yeni tasarım ve peyzaj çözümleri bulunmasında etkili olan ekolojik sanat ve ekolojik estetik, toplumda çevre anlayışı ve duyarlılığı yaratmakta, giderek daha çok önemsenmektedir. Problem çözücü ve pratik yaklaşımlara kıyasla estetik yaklaşımın açıklığı ve çok boyutluluğu, belleği ve doğa/kültür ilişkilerini de gündeme getirerek yaklaşımlara zamansal bir boyut kazandırmaktadır" (Erzen, 2015:86). Tarih öncesi çağlardan itibaren insanın doğayı keşfetme ve doğada kendini konumlandırma çabasıyla yaptığı her şey zamanla doğal dengenin bozulmasına ve doğada yapısal anlamda geleceğe taşınacak olan tahribatlara yol açar. Bu tahribatlar sonuç olarak, ormanların yok edilmesi, iklim değişikliği, imar faaliyetleri, yeterli beslenememe, sera etkisi, ozon tabakasının delinmesi, nükleer atıkların yarattığı radyasyonlar, genetik kodlamalar⁸ şeklinde olumsuz etkiler barındırır (Şekil 1).

⁶ Buradaki post - feodalite kavramı ortaçağda yerleşik düzendeki yönetim sisteminin soğuk savaş dönemi ile sömürüye dayalı yeni dünya düzeni içindeki emperyalist ve küresel adıdır.

⁷ Karşı siyaset biçimiyle kastedilen Yeşiller Partisinin Avrupa'da (Almanya, İngiltere - Galler, İsviçre, Fransa gibi...) ekolojik bir bilinç yaratma amacıyla kurulan örgütsel harekettir. Bu hareket özellikle çevreye karşı bilinçli bireyler yetiştirmeyi, kapitalist dünya düzeninde siyasal erklerin etik dengeyi koruyabilmelerinin yanı sıra sürdürülebilir bir doğal yaşam geleneğinin devletin tüm kademelerinde yaşatılması gerektiğini amaçlar. Bu siyasi hareket aynı zamanda ekoloji bilincinin toplumun tüm kesimlerinde bir denge mekanizması olarak belirleyici ölçüt olması gerektiğini temel prensip olarak görür. Yeşiller hareketi ayrıca yerel yönetimlerin gerçek anlamda toplumcu/katılımcı demokratik yaşam temelinde devlet işleyişini ekolojik bilinç noktasında daha yeşil, daha barışçıl ve adil bir dünya düzenine hizmet etmeyi amaçlar.

⁸ Bu sorunlar kronolojik olarak geçmişten günümüze şeklinde derlenmiştir.

Şekil 1. Dünyadaki aktiviteler ve kirlenme tipleri (Nebel ve Wright'dan akt. Kocataş, 2014:446) (URL 1)
(Figure 1. Activities in the world and types of pollution)

Bilimsel alana ilişkin bu veriler sanat alanında da çevresel sanat çalışmalarını bir adım ileri taşıyacak küresel ölçekte daha ideolojik ve iyileştirici bir yaklaşımı savunan ekolojik sanatın ortaya çıkmasında etkili olur. Bu oluşum ayrıca; hayatta kalabilme, insan ömrünü uzatma projeleri, tarımın sanayileşmesi, dev seralar, Afrika'da yaşanan açlıklar, tarım alanlarının sanayi tesislerine açılması gibi doğal çevre dokusunun bozulması vb. konularda da izleyicinin düşünsel bir arayışa girmesi için çok farklı anlatım biçimlerini de içinde barındırır.

1960'ların sonu ve 1970'lerdeki erken dönem ekolojik eserler bu baş döndürücü sanatsal ve teorik karışımdan doğdu ve giderek güçlenen bir çevreci hareketin endişeleri ile birleşti. Daha genç sanatçılar, radikal sanatın çevreye olan ilgisini yeni keşfetmişler ve bu ilgiyi, ekolojik ve sosyal sorunlarla daha derin bir ilişkiye için malzeme ve zemin olarak kullanıp genişletmişlerdi (Brown, 2014:12).

Ekolojik sanat hareketinin diğer eylemler içinde ayırt edici bir yanı da mevcuttur. Bu oluşum, gerek bireysel gerekse kolektif olarak sivil toplum kuruluşlarıyla ortak hareket ederek, ağırlıklı olarak doğa üzerinde iyileştirici bir etki üzerine yoğunlaşır. Sanatsal olarak bu ifade şekli etik değerleri yüceltici eylemselliği, 1960'ların sonlarından başlayarak etkisi hızla artan bir ivme içinde gelişme gösterdiği, özne konumunda olan doğanın yapıbozumu üzerine çağdaş dünyada yeni eleştirel söylemlere de kapı aralar. Eko - bilinç olarak da tarif edilebilen bu ifade şekli pastoral doğa ekolojisini ve doğayla barışık bir yaşam şeklini betimleyen söylemler geliştirmeye çalışır. 1960'lı yılların sonlarında Arazi sanatının oluşumunda etkili olan çevreci hareketin naif şekilde çevresel farkındalık üzerine temellenen yaklaşımı zamanla yerini, çevresel sanat kategorisinde - özelde- daha tanımlı bir aralık yaratan Ekolojik Sanat adı altında güncel sanat platformlarında yer alan ve rağbet gören bir sanat hareketine bırakır. Ekoloji kavramını çalışmalarının merkezine yerleştiren bir grup sanatçı, çevre sorunlarını ele alan ve bunlara çözüm yolları ararken alternatifleri görünür kılmaya çalışan bir dizi çevresel proje geliştirir. Projelerde 'yer', projenin konumlanacağı alanı temsil etmenin ötesinde küresel bağlamda sosyal, politik veya

kültürel sorunlara yönelik bir yapılanmaya işaret eden spesifik bir alan üzerinden ele alınırken, kavram/ içerik ekolojik ve çevresel sorunlar üzerine yoğunlaşır. Farklı alanlardan farklı sanatçıların bir araya geldiği bireysel ya da kolektif projelerde belgeleme, araştırma, değişim realitesi, analitik ifadeler, haritasal sınırlar, doğayı tahlil gibi yeni medya öğelerine ait pek çok ifade biçiminin yanı sıra doğa ile olan etkileşimini zihinsel anlamda bir diyalog üzerinden geliştiren sanatçı çalışmaları da mevcuttur.

"Çalışmalarını ekolojik estetik alanlarında yürüten sanatçıların işleri statik olmayan ve katı biçimlere dönüşmeyen nitelikler içerirler. Bu çalışmalarda estetik nitelikler zaman içinde yaşanarak anlaşılır; duyum, düş gücü, sezgi ve belleğin etkin bir katılım ve iletişim içinde biraradılığı, üretilen sanatın anlamını ve niteliklerini oluşturur" (Erzen, 2006, 95). Hans Haacke, Olafur Eliason, Alex Hay, Les Levine, David Perason, Robert Zatkan, Alan Sonfist, Richard Long, Mona Hatoum, Carl Andre, Eva Hesse, Gran Fury ve Gerilla Kızlar, David Buckland, Nicole Dextras, Mary Ellen Carroll, Tea Makipaa, Katie Peterson, Amy Balkin, Tim Knowles, Herman Prigann, Laurent Berkowitz, Agnes Denes... vb çalışmalarında ekolojik alanı temel ölçüt alan sanatçılar doğanın yaşayan organik yapısını sentezleyerek metaforik ve simgesel imgelere dönüştürürler.

Bu sanatçılardan Agnes Denes çalışmalarında doğal çevre topografyalarına olan özlemini kentleşme üzerinden belirlediği organik alanlar ile tanımlar. Doğanın biyolojik ve tarımsal paradigmasını kutsayarak, genellikle kent merkezlerinde oluşturduğu alanlarda kurgusal doğa çeşitlemeleri yaparak bu alanların kentsel metropolleşmeye kurban gitmesini eleştirir ve seçtiği bu alanları yeniden meşrulaştırmak için enstatatif performanslar üretir. Sanatçının en önemli çalışmaları arasında gösterilen ve 1982 yılında Amerika'da yaptığı, 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırısından sonra yıkılan Dünya Ticaret Merkezi'nin bulunduğu alanda bir uygulama gerçekleştirir. Sanatçı seçtiği bu alana önce toprak yığınları getirerek bölgeyi sabit yüzeysel bir alana kavuşturur. Daha sonra bu alan buğday ekme için uygun hale getirilip ekimi yapılır. Dört ay sonra buğdaylar olgunlaştıktan sonra toplanarak 1000 kilogramdan fazla buğday hasadı yapılır. "Buğday tarlası bir semboldü, evrensel bir kavramdı; gıda, enerji, ticaret, dünya ticareti ve ekonomiyi temsil ediyordu. Sanatçı yanlış yönetim, atık, dünyadaki açlık ve ekolojik endişelere atıfta bulundu. Yanlış kullandığımız önceliklerimize dikkat çekti" <http://www.agnesdenesstudio.com/works7.html>, Erişim:03.06.2019 (Görsel 1).

Görsel 1. Agnes Denes, Wheatfield - A Confrontation: Battery Park Landfill/ Wheatfield

(Visual 1. Agnes Denes, Wheatfield - A Confrontation: Battery Park Landfill/ Wheatfield)

Bir Yüzleşme: Battery Park Deposu, Downtown Manhattan, 1982 Bahar ve Güz (URL 2)

Çalışmalarının büyük çoğunluğunu sürdürülebilir ekoloji üzerine geliştiren Mel Chin ise sanatın farklı paradigmasını kullanarak multidisipliner çalışmalar üretmektedir. 21. yüzyıl sanatında öncü bir konuma sahip olan sanatçı ekolojik bozulma, politik ekoloji, haritalama (sınırlar), sürreal olaylar ve bunlara bağlı olarak gelişen ezoterik bileşenlerin yanı sıra araştırmalarını bilimsel verilerin realist durumları üzerine iyileştirici, analitik ve lirik söylemler geliştirmesiyle ünlüdür. Sanatçı 1990 yılında yaptığı 'Revival Field/Canlanma Alanı' adlı enstalasyonunda belirlediği ve çevrelediği bir alanda "toksik madenlerin karıştığı toprağın, topraktaki madeni emen 'hiper-bitkiler' ekerek temizlenebileceği fikrini geliştirmiştir. Bu yöntem sayesinde toprağın temizlenmesinin yanı sıra, madenlerin toplanıp yeniden dönüşüm yoluyla kullanıma sokulması ve restorasyon maliyetlerinin azaltılması da mümkün olacaktır" Chin'den akt. Heartney, 2008:176) (Görsel 2)

Görsel 2. Mel Chin, Revival Field7Canlanma alanı, 1990 (URL 3)
(Visual 2. Mel Chin, Revival Field7Canlanma area)

Çalışmalarını farklı enstatif dinamikler üzerinde kurgulayan Olafur Eliason çalışmalarında, doğa'nın algısal olarak büyüsel ve mitsel bir auraya/alana sahip olduğunu ifade eder. Sanatçı gelişmekte olan medeniyetin aynı oranda doğayı hapsedtiği ve bu etkileşim sonunda yapay doğa simgelerinin gerçeğin yerini almaya başladığını betimlemekte ve belirlediği çok sayıda kamusal alanı sorgulayan yaklaşımlarıyla eko-çevresel ve eko-siyasal çalışmalar üretir. "Olafur Eliason'un çalışmaları açık biçimde tinsel olmamakla birlikte, bilince karşı genelleşmiş bir ilginin yansımasıdır" (Heartney, 2008:287). Sanatçının 1998 yılında İzlanda, İsveç, Almanya, Japonya, Norveç, Amerika gibi ülkelerde yaptığı çoklu performans ve enstalasyona dayalı yaptığı "Gren River/Yeşil Nehir" isimli çalışmada kentlerin (ki özellikle metropolleşmenin) yoğun olarak yaşandığı kent merkezlerinden geçen nehirler üzerinde gerçekleştirdiği performanslarda doğaya zararsız olarak üretimi yapılan yeşil renk pigmentini nehrin yüzeyine bıraktığı görülür (Görsel 3). Oluşan görüntüde kentlerin simgesinde önemli bir detay olan ve oluşan metropol düzeni içinde ağır sanayi atıkları ve aşırı kirlenme sonucunda amacını ve doğal rengini kaybeden nehirlerin önemine dikkat çekmek isteyen sanatçı bu alanda farkındalık yaratır.

Görsel 3. Olafur Eliason, The Green River Series/ Yeşil Nehir Serileri, 1998 (URL 4)
(Visual 3. Olafur Eliason, The Green River Series/ Yeşil Nehir Serileri, 1998)

Mona Hatoum ise çalışmalarında dünyanın içinde bulunduğu karmaşa ve düzensizliğe göndermeler yaparak paradoksal katmanları ekolojinin soyut gerçeklik algısı ile bütünleştirir. Sınırlar üzerindeki tahakkümün siyasal erk ile bütünleştiği ifadeleri çalışmalarında konu edinen sanatçı Filistinli olması sebebiyle bağlı bulunduğu coğrafyanın içinde bulunduğu sürekli savaş hali, sınırlar, şiddet, açlık, ötekileştirme gibi sorunları eko - topografik bir biçim olan haritalarla bütünleştirerek haritaların sınırları belirlemede soyut bir gerçeklik barındırdığını ifade etmeye çalışır. "Hatoum'un haritaları, coğrafi ve siyasi sınırları göstermekten ziyade, insanlığa yuva olması beklenen yerküreye nüfuz etmiş tehlike, yersizlik ve kaybolma hislerini çağırıştırır." (Baykal, 2012:27) (Görsel 4)

Görsel 4. Mona Hatoum, "Map/Harita, 14 mm'lik bilyeler, 1999, Yeniden iletim: 2007 (URL 5)
(Visual 4. Mona Hatoum, "Map/Harita, 14 mm'lik bilyeler, 1999, Re-transmission:2007)

Sanatçının diğer bir çalışması olan Hanging Garden (Asmabahçe) da Hatoum, savaş süresince cephelerde ateş esnasında barikat ve güvenlik unsuru olarak kullanılan materyaller ile yaptığı enstalasyonu "çatışmayla dolu topraklarda üst üste yığılı kum torbaları, sınırlar ve kontrol noktalarından oluşan manzaranın bir parçasıdır..." Bu çalışmayla "Kontrol noktalarıyla silahlı askerlerin artık görülmediği, unutulmuş kum torbalarının adeta Smithsonvari entropik yıkıntılar halini alabildiği, organik, yaşayan heykellere dönüştüğü bir yer - savaşın açtığı çatlaklar arasından fışkıran otlarla serpilmiş bir ekosistem" betimlenmeye çalışılmıştır" (Bell, 2012:97).

Görsel 5. Mona Hatoum, Hanging Garden/Asmabahçe, Çuvallar, toprak ve çimen, 2008 (URL 6)
(Visual 5. Mona Hatoum, Hanging Garden, Sacks of soil and grass, 2008)

Çalışmalarının büyük çoğunluğunu ekolojik farkındalık projeleri üzerinde yoğunlaştıran David Buckland, hızlı sanayileşmeye bağlı olarak meydana gelen iklim değişiklikleri ve bu değişiklikler sonucunda küresel ısınma ve mevsimsel bozulmaları çalışmalarında konu edinir. Sanatçı üst bir yapı olarak ekolojinin doğrudan jeoloji ve biyoloji ile bilimsel bir birlikteliğe girdiğini ve bu esnada sanat ile yapılan eş zamanlı diyalogun toplumsal olarak farkındalık yaratmada önemli bir işlevi olduğunu çalışmalarında betimlemeye çalışır. Sanatçının 2005-2009 yılları arasında pek çok farklı buzullarda yaptığı "Ice Text/Buz metni" isimli çalışmada buzdağlarının küresel ısınma sonucunda hızla eridiğini buzlar üzerine yansıttığı statükoya ağır eleştirel mesajlar içeren yazılardan oluşan çalışmada (Görsel 6 ve 7) Buckland bu durumu şu sözlerle açıklamaktadır;

Buzun, kelimeler kadar açık anlamlı kendine has bir dili var ve bunu anlamlandırmak da şiir ve ham duygular ile uğraşmaya benziyor... Bir buzdağının ölümünü filme çekmek hem heyecan verici hem de üzücü. Onun yavaş yavaş batışını ve sonunda çöküşünü izlerken, düşüncelerimiz buzun kaybının içinde saklı olan anlama yöneliyor Buckland'den akt. Brown, 2014:76).

Görsel 6. David Buckland, Ice Text/Buz Metni Serisi, 2005-2009 (URL 7)
(Visual 6. David Buckland, Ice Text Series, 2005-2009)

Görsel 7. David Buckland, Ice Text/Buz Metni Serisi, 2005-2009 (URL 8)
(Visual 7. David Buckland, Ice Text Series, 2005-2009)

Çalışmalarında dünyanın tahribatına neden olan sanayisel atıkların organik doğa üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin doğal çevre habitatlarında meydana getirdiği kirliliğe dikkat çeken Lauren Berkowitz ise zamanın akışkan döngüsünün mekânsal bazda girdiği etkileşimi doğada yok olmayan endüstriyel atıklarla ifade etmektedir (Görsel 8). Özellikle plastik hammadde ürünlerin doğaya zararları üzerine eleştirel söylemler geliştiren sanatçı, "beşeri faaliyetler sonucunda doğal çevrenin bozulmasına dikkat çekmek için aralarında günlük kullanımın ardından ortaya çıkan ve atılan çok sayıda miktarda plastik şişe, saksı ve ambalajın da olduğu bulunmuş ve geri dönüştürülmüş nesnelere de sıkça yararlanmaktadır. Ona göre, insan eliyle ortaya çıkan bu aşırı miktardaki atık, bizi doğayla bağımızı yitirme ve artık yiyeceklerimizin nerede ve nasıl üretildiği hakkında hiçbir fikrimiz olmaması noktasına getiren sürecin bir parçasıdır" (Brown, 2014:239).

Görsel 8. Laurent Berkowitz, Manna/Manna, 2009 (URL 9)
(Visual 8. Laurent Berkowitz, Manna/Manna, 2009)

4. SONUÇLAR (CONCLUSION)

Sonuç olarak, ekolojik sanat projelerinde ortak paydada buluşan farklı sanatçıların belirgin ortak yanı, özelde çevresel sorunları genel anlamda ise eko sisteme dair geliştirilecek iyileştirici yeni hamleleri çalışmalarının merkezine taşımalarıdır. Sanatçılar yapmış oldukları projelerde hem doğa/çevre ile olan ilişkilerini etik kriterler çerçevesinde yeniden gözden geçirme fırsatı bulurken aynı zamanda da özel bireyler olarak öncelikle kendilerine yönelttikleri 'gezegenin geleceği için neler yapılabilir?' sorusu için bireysel çözümlerini eyleme dökerler. Bu anlamda doğanın, yaşamın bize sunduğu kültürel ve fiziki değerleri olan doğal kaynakları hayasızca kullanma, tahrip etme güdüsünden ve aç gözlülüğünden arındırılmış -başta- bireysel edinimler ile başlayan küçük farkındalığın sonrasında kolektif ve hatta kitlesel boyuta taşınacağını umut ederler.

Son dönemlerde çevresel sorunlara çözüm arama yollarının yine siyasetten ve ekonomiden bağımsız bir şekilde ele alınamayacağını fark eden bu sanatçılar, Antroposen'de küresel kapitalizmin, jeopolitikanın ve statükocu anlayışın birbirleriyle olan ilişkilerini projelerinde irdeleyerek, bu ilişkilerdeki sömürgeci, hiyerarşik yapılanmayı görünür kılmaya çalışırlar. Bu tür yapılanmaları radikal bir tutumla eleştirirken kuşkusuz kendi yaklaşım ve söylemlerini yayma, detaylandırma, gezegen koşullarını iyileştirme ve geliştirme adına ekolojik sanat onlar için yeni ve ayrı bir alan oluşturur. Sanatçılar, yerel ve küresel ekosisteme dair radikal tutumlarını yarınlar için kalacak şekilde hayata geçirdikleri eko aktivist bir eylemsellikte küresel ve güncel sorunlara ilişkin tüm çabalarının genel paydada küçük, mütevazı eylemler olduğunu bilseler de yine de gelecek için olumlayıcı, iyileştirici ve umut verici rol modelleri olurlar. Bu da gelecek için 'ben' demek yerine 'biz' demek adına yeni bir aralık daha yaratır.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- Baykal, E., (2012). Kendi Güvenliğiniz İçin Sorumluluk Sizin, Mona Hatoum: Hala Buradasın, (Ed. İlkay Baliç), İstanbul: Arter Yayıncılık.
- Bell, K., (2012). Mona Hatoum İçin Bir Haritalama Denemesi, Mona Hatoum: Hala Buradasın, (Ed. İlkay Baliç), İstanbul: Arter Yayıncılık.
- Brown, A., (2014). Güncel Sanat ve Ekoloji. (Çev. Emre Gözgülü, Yiğit Adam) İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Dizisi.
- Demos, T.J., (2017). Against the Anthropocene: Visual Culture and Environment Today. Berlin: Sternberg Press.
- Erzen, J., (2006). Çevre Estetiği, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Erzen, J., (2015). Üç Habitus: Yeryüzü, Kent, Yapı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Haraway, D., (2015). Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making Kin. USA: Duke University Press. Environmental Humanities 6, ISSN: 2201-1919.
- Heartney, E., (2008). Sanat ve Bugün. (Çev. Osman Akınhay), Londra: Phaidon Yayıncılık.
- Myerson, G., (2004). Ekoloji ve Postmodernliğin Sonu. (Çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Everest Yayınları.
- Şener, S. ve Erel, T., (2017). Şimdi Buradasınız. 21 Şubat-25 Mart 2017 Tarihleri Arasında Ankara Arte Sanatta Yapılan Sergi Katalog Yazısı.
- Žižek, S., (2012). Antroposen'e Hoş geldiniz. (Çev: Mehmet Budak-Encore), İstanbul: Encore Yayıncılık.

WEB KAYNAKLAR (WEB REFERENCES)

- Agnes Denes'in kişisel web sitesinde yer alan "Wheatfield - Bir Yüzleşme: Battery Park Deposu" adlı çalışmasına ait açıklamadan çevrilmiştir. <http://www.agnesdenesstudio.com/works7.html>, (Erişim Tarihi:03.06.2019).
- Esin Bolut, "Ekomodernist Bir Manifesto: Mükemmel Antroposen Oluşturmak Münkün müdür?". Gaia Dergi 13 Ağustos 2016. <https://gaiadergi.com/ekomodernist-bir-manifesto-mukemmel-antroposen-olusturmak-mumkun-mudur/>. (Erişim Tarihi:15.05.2019)
- Damian Carrington, "The Anthropocene Epoch: Scientists Declare Dawn of Human-Influenced Age,". <https://www.theguardian.com/environment/2016/aug/29/declare-anthropocene-epoch-experts-urge-geological-congress-human-impact-earth> (Erişim Tarihi:25.05.2019).
- Davis, H. and Turpin, E., (2015). Art in the Anthropocene. London: Open Humanities Press
- PDF-ISBN-978-1-78542-017-7. https://tuxdoc.com/download/davis-turpin-2015-art-in-the-anthropocene_pdf (Erişim Tarihi:24.05.2019).
- Source: The Encyclopedia of Eath. "Welcome to the Anthropocene" [.http://www.anthropocene.info/](http://www.anthropocene.info/). (Erişim Tarihi:25.05.2019)
- Stiegler, B., (2018). The Neganthropocene (Ed. Ross, D.). London: Open Humanities Press.
- PDF ISBN 978-1-78542-049-8. http://openhumanitiespress.org/books/download/Stiegler_2018_The-Neganthropocene.pdf (Erişim tarihi:27.05.2019).
- Working Group on the 'Anthropocene' / Subcommission on Quaternary Stratigraphy.
- <http://quaternary.stratigraphy.org/working-groups/anthropocene/> (Erişim tarihi:03.06.2019).

GÖRSEL KAYNAKLAR (VISUAL REFERENCES)

- **Şekil 1:** Kocataş Ahmet. Ekoloji ve Çevre Biyolojisi. (Kullanılan şekil: Nebel ve Wrigt'dan akt: Kocataş) Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- **Görsel 1:** http://www.agnesdenesstudio.com/works7_2_popup.html ve http://www.agnesdenesstudio.com/works7_5_popup.html, Erişim tarihi: 05.06.2019.
- **Görsel 2:** <https://walkerart.org/magazine/mel-chin-revival-field-peter-boswell-rufus-chaney-eco-art> Erişim tarihi: 05.06.2019.
- **Görsel 3:** <https://olafureliasson.net/archive/artwork/WEK101550/the-green-river-series>, Erişim tarihi: 06.06.2019.
- **Görsel 4:** http://www.artterritory.com/en/texts/interviews/6124-oh_mona/, Erişim tarihi: 05.06.2019.
- **Görsel 5:** <https://www.designboom.com/art/hanging-garden-by-mona-hatoum/>, Erişim tarihi: 06.06.2019.
- **Görsel 6:** <https://www.bucklandart.com/art/ice-texts/discount-future/>, Erişim tarihi: 06.06.2019.
- **Görsel 7:** <https://www.bucklandart.com/art/ice-texts/great-white-sale/>, Erişim tarihi: 06.06.2019.
- **Görsel 8:** http://www.laurenberkowitz.com.au/work_Manana.html, Erişim tarihi: 06.06.2019.